

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У СФЕРІ АРХІТЕКТУРИ Й МІСТОБУДУВАННЯ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

THE ISSUES OF COPYRIGHT PROTECTION IN THE FIELD OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING: PRACTICAL ASPECT

Солонар А.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету*

Солонар О.В.,

адвокат

Стаття присвячена дослідженню наявної процедури реєстрації декларацій про початок будівельних робіт і про готовність об'єкта до експлуатації. Розглядаються теоретичні та практичні питання, пов'язані з можливими порушеннями авторського права. Визначаються недоліки механізму захисту авторських прав у сфері архітектури й містобудування та напрями їх подолання.

Ключові слова: декларація, державна реєстрація, захист авторських прав, архітектура, містобудування, будівництво.

Статья посвящена исследованию существующей процедуры регистрации деклараций о начале строительных работ и о готовности объекта к эксплуатации. Рассматриваются теоретические и практические вопросы, связанные с возможными нарушениями авторского права. Определяются недостатки механизма защиты авторских прав в сфере архитектуры и градостроительства и пути их преодоления.

Ключевые слова: декларация, государственная регистрация, защита авторских прав, архитектура, градостроительство, строительство.

The article is devoted to research of the existing procedure of registration of declarations about the beginning of construction works and readiness of the object for exploitation. There was considered theoretical and practical issues related to possible copyright violations. It was determined the disadvantages of the mechanism of protection of copyrights in the field of architecture and urban planning and its overcoming.

Key words: declaration, state registration, protection of copyright, architecture, urban planning, construction.

Постановка проблеми. Сьогодні питання належного захисту авторських прав у сфері архітектури й містобудування потребують пильної уваги з боку як науковців, так і законодавців. Це пов'язано передусім із тим, що недосконалість процедури реєстрації декларацій про початок будівельних робіт і про готовність об'єкта може спричинити порушення прав авторів, унеможливує здійснення належного авторського нагляду, що, у свою чергу, актуалізує проведення дослідження.

Стан дослідження. Указані питання були предметом вивчення таких учених, як Б. Антимонов, Є. Гаврилов, Я. Гевірц, С. Гінзбург, І. Грінгольц, М. Діканський, Х. Пізуке, Н. Райгородський, О. Сергєєв, В. Серебровський, Л. Тимофієнко та інші. На жаль, питання захисту прав авторів у сфері архітектури й містобудування залишалися поза увагою.

Метою статті є дослідження процедури реєстрації декларацій про початок будівельних робіт і про готовність об'єкта до експлуатації, визначення її недоліків і надання пропозицій щодо вдосконалення законодавства в цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Момент виникнення прав (права власності на нерухомість, на земельну ділянку, право користування земельною ділянкою тощо) пов'язується законодавцем із моментом державної реєстрації права. Так, згідно зі ст. 331 Цивільного кодексу України, якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації [1].

Аналогічно врегульовано й виникнення права на земельну ділянку. Згідно зі ст. 125 Земельного кодексу України, право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають із моменту державної реєстрації цих прав [2].

Законодавство про авторське право, зокрема ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права», також передбачає як важливий важіль захисту цього об'єкта інтелектуальної власності його реєстрацію. Але, на від-

міну від вищенаведених норм чинного законодавства, що регулюють виникнення прав на нерухомість, на земельну ділянку, реєстрація авторського права на твір не є обов'язковою, її наявність (чи відсутність) не впливає на виникнення в автора прав на його твір. Адже авторське право виникає з моменту створення твору й вираження його в матеріальному або на матеріальному носії [3].

Але в практичній площині простежуються порушення авторських прав, які, згідно з чинною та визначеною законодавством України процедурою, спричиняються саме державною реєстрацією, точніше, недосконалістю процедури її здійснення.

Як відомо, закон передбачає охорону творів архітектури, виражених як проекти, документація, а також як побудований об'єкт архітектурної діяльності [3].

Із набуттям чинності з 12 березня 2011 року Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» забудовники мають право виконувати підготовчі роботи, будівельні роботи або введення в експлуатацію об'єктів на підставі реєстрації відповідних декларацій [4].

Декларативний принцип – принцип, згідно з яким суб'єкт господарювання набуває права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності без отримання документа дозвільного характеру шляхом повідомлення адміністратора або відповідного дозвільного органу про відповідність його матеріально-технічної бази вимогам законодавства.

Відповідно до Порядку виконання підготовчих та будівельних робіт, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 466, у декларації про початок будівельних робіт, зокрема, необхідно зазначити особу, яка здійснює технічний нагляд, розробника (проектанта) проектної документації, відомості про головного архітектора проекту й головного інженера проекту, особу, яка здійснює авторський нагляд, інформацію про генерального підрядника (додаток № 5 до Порядку) [5].

У свою чергу, згідно з Порядком прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 461, у декларації про готовність об'єкта до експлуатації необхідно зазначати, зокрема, відомості про відповідальну особу – інженера з технічного нагляду, інформацію про генерального підрядника, інформацію про відповідальних осіб проєктувальника (генерального проєктувальника) – головного архітектора, інженера проєкту, особу, яка здійснює авторський нагляд, інформацію про проєктну документацію (додаток № 3 до Порядку) [6].

Наявна процедура реєстрації декларацій робить можливим порушення авторських прав та унеможлиблює здійснення належного авторського нагляду.

Гіпотетично можлива така ситуація. Автор (колектив авторів) розробив проєкт будівництва. Цей проєкт проходить державну експертизу, відповідає вимогам Державних будівельних норм. У зв'язку з розірванням відповідного договору із замовником на розроблення проєкту автор не отримує авторської винагороди. При цьому замовник зазначає в поданих на реєстрацію деклараціях іншого автора (іншу проєктну організацію, наприклад). Спочатку реєструється декларація про початок будівельних робіт, потім – про готовність об'єкта до експлуатації. У результаті замовник здійснює державну реєстрацію об'єкта будівництва.

У цьому випадку порушуються авторські права: проєкт будівництва публікується без згоди автора, використовується (реалізується) без згоди автора та без забезпечення його участі в реалізації. Крім того, порушуються також державні будівельні норми, зокрема авторський і технічний нагляд не здійснюються.

Натомість замовник (порушник авторського права в цьому випадку) використовує факт реєстрації декларацій як підтвердження належності авторства проєкту іншій особі та правомірності своїх дій.

Зважаючи на факт порушення авторських прав, автор звертається до Державної архітектурно-будівельної інспекції (орган, який здійснює реєстрацію декларацій).

Згідно з пунктом 28 Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, у разі виявлення інспекцією наведених у декларації недостовірних даних (установлення факту, що на дату реєстрації декларації інформація, яка зазначалася в ній, не відповідала дійсності, й/або виявлення розбіжностей між даними, зазначеними в декларації), які не є підставою вважати об'єкт самочинним будівництвом, відповідно до статті 39-1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», інспекція письмово повідомляє замовника протягом одного робочого дня з дня такого виявлення.

Замовник зобов'язаний протягом трьох робочих днів із дня самостійного виявлення технічної помилки (друкарської, графічної, арифметичної) в зареєстрованій декларації або отримання відомостей про виявлення недостовірних даних подати достовірні дані щодо інформації, яка потребує змін, для внесення їх інспекцією до єдиного реєстру шляхом подання особисто або надсилання інспекції рекомендованим листом з описом укладення заяви за установленною формою, декларації, в якій виявлено технічну помилку або недостовірні дані, в одному примірнику та декларації, в якій враховано зміни, у двох примірниках. Відомості щодо внесення даних, зазначених у декларації, в якій виявлено технічну помилку або недостовірні дані, підлягають виключенню з єдиного реєстру в установленому порядку.

На декларації, в якій виявлено технічну помилку, у верхньому лівому куті проставляється відмітка «У зв'язку із змінами, внесеними декларацією від __ 20 __ р. № ____, ця декларація втратила чинність» із зазначенням дати, підпису посадової особи, що скріплюється печаткою.

У свою чергу, відповідно до пункту 29 вказаного Порядку, у разі виявлення інспекцією недостовірних даних

(установлення факту, що на дату реєстрації декларації інформація, яка зазначалася в ній, не відповідала дійсності, та/або виявлення розбіжностей між даними, зазначеними в декларації), наведених у зареєстрованій декларації, які є підставою вважати об'єкт самочинним будівництвом, зокрема якщо він збудований або будується на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без документа, який дає право виконувати будівельні роботи, чи належно затвердженого проєкту або будівельного паспорта, реєстрація такої декларації підлягає скасуванню інспекцією.

Інспекція скасовує реєстрацію декларації шляхом видачі відповідного наказу й виключає запис про її реєстрацію з єдиного реєстру протягом п'яти робочих днів із дня виявлення факту подання недостовірних даних, наведених у декларації, які є підставою вважати об'єкт самочинним будівництвом.

Інспекція скасовує реєстрацію декларації за рішенням суду про скасування реєстрації декларації, що набрало законної сили [6].

Аналогічно врегульоване питання скасування декларацій у випадку внесення в них недостовірних даних і в Порядку виконання підготовчих та будівельних робіт [5].

Повертаючись до ситуації, яка як приклад наведена вище, можна стверджувати, що зазначення замовником у декларації іншого автора не свідчить про самочинність будівництва, а тому можна припустити, що проєкт пройшов експертизу й не містить порушень державних будівельних норм.

У такому випадку, урахувавши, що не всі недостовірні дані, внесені замовником будівництва в декларації, є підставою для скасування останніх, автор позбавлений можливості вплинути на процес уведення об'єкта будівництва в експлуатацію та реєстрації права власності замовника на такий об'єкт, незважаючи на те що останній побудований за його проєктом.

З іншого боку, зважаючи на положення п. 28 вищевказаного Порядку, можна стверджувати, що інспекція не зможе дієво вплинути на порушника в разі виявлення недостовірних даних (таких як зазначення «несправжнього» автора проєкту), оскільки не зможе скасувати декларацію.

Наведену гіпотетичну ситуацію добре ілюструє реальний приклад із судової практики.

23 липня 2012 року між ТОВ НВП «Гарпун» і ПАТ «Іскра» було укладено низку договорів на виконання проєктно-кошторисної документації по об'єкту «Комплекс для сушіння та очистки зерна на базі зерносушарки STRANL FR 3500 в с. Басівка Сумської області».

На виконання вказаних договорів ТОВ НВП «Гарпун» розробив (виконав) архітектурний проєкт «Комплекс для сушіння та очистки зерна на базі зерносушарки STRANL FR 3500 в с. Басівка Сумської області».

09 лютого 2011 року ПАТ «Іскра» в односторонньому порядку розірвало з ТОВ НВП «Гарпун» договірні відносини, хоча станом на цю дату об'єкт був повністю спроектований і побудований, залишалось лише ввести його в експлуатацію.

У зв'язку з необхідністю ввести об'єкт в експлуатацію та для проходження державної експертизи проєкту будівництва ПАТ «Іскра» залучило на договірних засадах нову проєктну організацію – приватне підприємство «Юланта-Волинь».

ТОВ НВП «Гарпун» неодноразово зверталось до місцевої Державної архітектурно-будівельної інспекції й пояснювало, що ПАТ «Іскра» намагається отримати дозвілну документацію на будівництво об'єкта на підставі проєктної й містобудівної документації, розробленої позивачем.

Як зазначалось раніше, з приводу підрядних відносин стосовно проєктування та будівництва об'єкта «Комплекс для сушіння та очистки зерна на базі зерносушарки

STRAHL FR 3500 в с. Басівка Сумської області» між ТОВ НВП «Гарпун» і ПАТ «Іскра» господарськими судами прийнято низку судових рішень. Під час розгляду однієї зі справ представники ТОВ НВП «Гарпун» дізналися про існування декларації про початок виконання будівельних робіт від 17 травня 2011 року № СМ 420000006 і декларації про готовність об'єкта до експлуатації від 10 червня 2011 року № СМ 14211004931.

Із вищенаведених декларацій убачається, що нібито ТОВ НВП «Гарпун» взагалі не брало участі в проектуванні та будівництві об'єкта «Комплекс для сушіння та очистки зерна на базі зерносушарки STRAHL FR 3500 в с. Басівка Сумської області». Наголошуємо, що такі дані, які зазначені в деклараціях, прямо суперечать висновкам комісійної судової будівельно-технічної експертизи, яка була проведена експертами Сумського відділення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. Н.С. Бокаріуса. Так, у висновках цієї експертної установи прямо зазначено, що об'єкт проектувався (відповідь на третє питання висновку від 30 жовтня 2011 року № 1541) і будувався ТОВ НВП «Гарпун». Цей факт встановлено рішенням господарського суду Сумської області у справі № 5021/411/2011 від 20 березня 2012 року (рішення переглядалось судами апеляційної та касаційної інстанції й за наслідками розгляду залишено без змін).

Крім того, зважаючи на відсутність відповідної ліцензії в нового «проектанта» ПП «Іоланта-Волинь», для проходження державної експертизи проекту було використано містобудівне обґрунтування, виготовлене ТОВ НВП «Гарпун», але в деклараціях ТОВ НВП «Гарпун» як проєктна організація зазначене не було.

ТОВ НВП «Гарпун» звернулось із листом-вимогою від 20 лютого 2015 року до Інспекції ДАБК у Сумській області, в якому просило скасувати реєстрацію декларацій про початок виконання будівельних робіт від 17 травня 2011 року № СМ 420000006 і про готовність об'єкта до експлуатації від 10 червня 2011 року № СМ 14211004931.

До вимоги було додано копію рішення господарського суду Сумської області у справі № 5021/378/2011 від 12 січня 2012 року, копію акта приймання закінченого будівництвом об'єкта системи газозабезпечення від 17 грудня 2010 року, підписаного представником ПАТ «Сумгаз», інші документи, які підтверджують той факт, що об'єкт будівництва побудований ТОВ НВП «Гарпун», за проєктом ТОВ НВП «Гарпун» і був повністю готовий на момент звернення ПАТ «Іскра» з декларацією на початок виконання будівельних робіт.

Листом-відповіддю Управління Державної архітектурно-будівельної інспекції від 16 березня 2015 року № 40-1018/663-15 відповідач відмовив ТОВ НВП «Гарпун». За змістом листа, це рішення мотивоване тим, що нібито відповідач не має права самостійно скасовувати зареєстровану декларацію, в якій виявлено недостовірні дані, які не є (на думку відповідача) підставою вважати об'єкт самочинним будівництвом, зокрема якщо він збудований або будується на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без документа, який дає право виконувати будівельні роботи, чи належно затвердженого проєкту або будівельного паспорта

09 липня 2015 року Сумським окружним апеляційним судом прийнято постанову у справі № 818/1773/15 за адміністративним позовом ТОВ НВП «Гарпун» до Державної архітектурно-будівельної інспекції України про визнання бездіяльності протиправною та скасування декларації, якою відмовлено в задоволенні позовних вимог.

Суд першої інстанції в обґрунтування своєї позиції зазначив, що з листа позивача від 20 лютого 2015 року не вбачається, що будівництво комплексу для сушіння й очистки зерна має ознаки самочинного, оскільки в цьому випадку відсутні ознаки, передбачені ст. 376 Цивільного

кодексу України. Цей висновок підтримав також і Харківський апеляційний адміністративний суд.

Інший випадок порушення авторських прав – це введення об'єктів в експлуатацію без здійснення авторського нагляду – зазначення в деклараціях іншого «автора», який нібито здійснював авторський нагляд під час будівництва. Тим самим порушники уникають необхідності сплачувати авторську винагороду.

Хоча наведений нижче приклад є позитивним, розповсюдженість ситуації свідчить про необхідність удосконалення процедури реєстрації декларацій про початок будівельних робіт і про готовність об'єкта до експлуатації.

Так, наказом Інспекції державного архітектурно-будівельного контролю в Сумській області «Про проведення перевірки» від 15 березня 2013 року № 154 доручено головному державному інспектору інспекційного відділу в період з 15.03.2013–21.03.2013 провести позапланову перевірку достовірності даних, наведених у декларації про початок виконання будівельних робіт, яка зареєстрована за № СМ08212520524 від 27 грудня 2012 року по об'єкту «Реконструкція складу за адресою: м. Суми, вул. Ковпака, 14/1».

За результатами проведеної позапланової перевірки складено акт перевірки дотримання вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, державних будівельних норм, стандартів і правил від 21 березня 2013 року № 154 і протокол про правопорушення у сфері містобудівної діяльності від 21 березня 2013 року № 154.

З указаних акта перевірки і протоколу випливає, що замовником (ПМВП «Юніта») порушено ч. 8 ст. 36 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [4] та абз. 3 п. 9 Порядку виконання підготовчих та будівельних робіт [5], а саме: ПМВП «Юніта» зазначило недостовірні дані в декларації про початок виконання будівельних робіт від 27 грудня 2012 року № СМ08212520524, яка зареєстрована Інспекцією державного архітектурно-будівельного контролю в Сумській області, зокрема в розрахунку категорії складності, наведеному в проєктній документації, для об'єкта визначено III категорію, тоді як замовником у декларації зазначено II категорію складності; у декларації зазначено, що проєктна документація розроблена ПНВФ «Квел» під керівництвом головного інженера проєкту, який був призначений наказом ДПТП «Сумбудпроект» «Про призначення відповідальної особи для здійснення авторського нагляду» від 01 листопада 2012 року № 09/ос, тоді як, згідно з поясненнями директора ПНВФ «Квел» від 19 березня 2013 року, підприємству ДПТП «Сумбудпроект» авторські права не передавались, договір про здійснення авторського нагляду не укладався.

Відповідальність за встановлені правопорушення передбачена п. 4 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» у вигляді штрафу в розмірі тридцяти шести мінімальних заробітних плат [7].

За фактом виявленого порушення головним державним інспектором інспекційного відділу винесено припис від 21 березня 2013 року № 154 про усунення порушення вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, державних стандартів і правил, яким зобов'язано внести зміни до декларації про початок виконання будівельних робіт від 27 грудня 2012 року № СМ08212520524, зареєстрованої Інспекцією державного архітектурно-будівельного контролю в Сумській області, і повідомити Інспекцію про виконання припису в строк до 21 квітня 2013 року.

Цей припис порушник оскаржував у господарському суді Сумської області. Під час розгляду справи господарський суд не погодився з твердженням позивача про те, що Інспекція державного архітектурно-будівельного контролю в Сумській області не мала законних підстав для проведення позапланової перевірки.

Відмовляючи в позові, господарський суд зазначив, що, відповідно до ст. 9 Закону України «Про архітектурну діяльність» [8], будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт) об'єкта архітектури здійснюється відповідно до затвердженої проектної документації, державних стандартів, норм і правил у порядку, визначеному Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [9] і п. 2 Порядку виконання підготовчих та будівельних робіт [5], замовник має право виконувати будівельні роботи, зокрема, після реєстрації органом державного архітектурно-будівельного контролю декларації про початок виконання будівельних робіт щодо об'єктів будівництва, які належать до I–III категорій складності.

Абзацом 3 п. 9 Порядку виконання підготовчих та будівельних робіт передбачено, що замовник відповідає за повноту й достовірність даних, зазначених у поданій декларації. Відповідно до п. 10 цього Порядку, Держархбудінспекція або її територіальний орган перевіряє повноту даних, зазначених у декларації, і вносить їх до єдиного реєстру [5].

Згідно з п. 7 Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю, підставою для проведення позапланової перевірки є необхідність проведення перевірки достовірності даних, наведених, зокрема, у декларації про початок виконання будівельних робіт, протягом трьох місяців із дня подання зазначених документів [10].

Отже, в Інспекції державного архітектурно-будівельного контролю в Сумській області були законні підстави для проведення позапланової перевірки достовірності даних, наведених у декларації про початок виконання будівельних робіт, яку було подано ПМВП «Юніта».

Висновки. Підсумовуючи все вищезазначене, варто наголосити на тому, що сучасна процедура реєстрації декларацій про початок будівельних робіт і про готовність об'єкта до експлуатації недосконала, часто призводить до порушень авторських прав у будівництві. Упровадження загалом прогресивного декларативного принципу дає змогу істотно скоротити час і ресурси, які необхідні для отримання численних документів дозвільного характеру. Але при цьому зменшується державний контроль у сфері архітектури й містобудування, що, у свою чергу, зумовлює порушення авторських прав. Недосконалість і неналежний рівень урегульованості процедурних питань дає можливість зловживати можливостями, які надані декларативним принципом.

До того ж не завжди державні архітектурно-будівельні інспекції мають визначену законодавством можливість відреагувати належним чином на внесення недостовірних даних, які не свідчать про факти самочинного будівництва.

З метою вирішення проблемних питань порушень прав авторів і зменшення випадків таких порушень пропонується:

1) закріпити обов'язкову участь проєктанта-автора проєкту в поданні декларацій, наприклад, шляхом обов'язкового погодження (підпису) декларацій, що подаються на реєстрацію, з боку автора;

2) надати державним архітектурно-будівельним інспекціям право скасовувати реєстрацію декларації в інших випадках, ніж виявлення фактів самочинного будівництва, в ідеалі – у випадках унесення будь-яких недостовірних даних у декларації, зокрема й даних про автора проєкту, автора будівництва й особу, відповідальну за здійснення авторського нагляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № № 40–44. – Ст. 356.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
4. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 34. – Ст. 343.
5. Порядок виконання підготовчих та будівельних робіт : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 № 466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/466-2011-%D0%BF>.
6. Порядок прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 № 461 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/461-2011-%D0%BF>.
7. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14.10.1994 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 411.
8. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20.05.1999 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 31. – Ст. 246.
9. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 34. – Ст. 343.
10. Порядок здійснення державного архітектурно-будівельного контролю : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2011 № 553 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/553-2011-%D0%BF>.